

Rong Bresti: kaardistades Pärdi retseptiooni piire

Christopher J. May

1980. aasta jaanuaris asusid Arvo Pärt ja tema perekond väga raskele teekonnale. Nad emigreerusid Nõukogude Liidust – rahatuna, ilma sihtkohata, ilma tulevikukindlusest ning isegi lootusetu näha kunagi uuesti oma sõpru, kolleege ja kodumaad. Kuni riigipiirini oli nende kaaslaselks noor kompositsioonitudeng Toomas Siitan, keda Pärt oli mitteametlikult juhendanud ning kes pakkus end perele appi.

Käesoleva artikli avaosa rekonstrueerib teekonna erinevaid tahke, tuginedes mälestustele, mida eri aegadel on jaganud Siitan, Arvo Pärt ja Nora Pärt. Peatun pikemalt unustamatul stseenil, mis leidis aset just lahkumise lävepakul: riigipiiri ületamisel Bresti raudteejaama saalis kõlas Pärdi *tintinnabuli*-muusika, mis oli tol momendil erakordse mõjuga. See hetk ja minek ise saavad järgneva uurimuse lähtekohaks. Arutlused Pärdi teekonnast näivad Toomas Siitani 60. sünnipäeva puhul asjakohased, pidades silmas, et heliloojale on ta pühendanud palju oma teadlaseenergiast, samuti oli ta osaline kõnealusel reisil.

Artikli teine osa annab lühiülevaate mõnest Pärdi diskursuse põhiteemast, mis on seotud tema emigratsiooniga. Nimetan kõigepealt, et see, mida kohalolijad pidid kuulama raudteejaamas, ei sarnane hoopiski neile *tintinnabuli*-salvestistele, mis on kättesaadavad tänapäeval. Tõepoolest, 1970ndate *tintinnabuli*-linte iseloomustab sageli toores kärin, mis võib ECMi esteetikaga harjunud kuulajale olla lausa võõrastav. Leian, et salvestiste kõlaline eristamine kutsub terviklikult läbi kaaluma, milline oli emigratsiooni mõju Pärdi edasisele muusikalisele identiteedile. Seejärel kirjeldan paari 1980ndatest pärineva näite alusel, kuidas erinevad vaatekohad Pärdi väljarändamisele kujundasid väga vastandlikke seisukohti tema muusika suhtes. Teatud moel näib ka *tintinnabuli* identiteet ise olevat kahestunud, kuna ilmneb, et kindel ja korrastatud stiil, mis tuli esile Pärdi lahkumise järel, oli põhiolemuselt ebakindla ja korrastamata protsessi tulem: muusikast sai sild üle ümberasumise kuristikku. See osutab võimalustele arutleda tulevikus emigratsiooni, vägivalda ja trauma vaheliste tihedate seoste üle. Siinses artiklis aga vaatan uuesti üle legendiks saanud loo Brestist, leides, et Pärdi enda kohtumist *tintinnabuli*'ga sel otsustaval üleminekuhetkel võib käsitada kui tulevikku vaatavat metafoori ühe võimsaima retseptioonidiskursuse kohta, mis tema muusikat ümbritseb: selle tõendatud võimet suhestuda vägivalda ja traumaga, neid väljendada ja isegi aidata neid ravida.

Artikli kolmas osa keskendub *tintinnabuli* ja *tintinnabuli*-eelse muusika seostele. Väljaspool endist Nõukogude Liitu on Pärdi retseptioon parimal juhul vaid juhuslikult arvestanud 1976. aastale eelnenuga, ja siiani ei põhjusta vastuväiteid uurimused, milles *tintinnabuli*'t vaadeldakse nullist võrsunud muusikana, lahus Pärdi varastest teostest, ning tõlgendatakse väljaspool analüütilist ja ajaloolist taustsüsteemi. Viitan kolmele võimalusele, kuidas selline diskursiivne trend võib olla seotud Pärdi emigratsiooniga: (1) praktilises mõttes tõmbas see tugeva eraldusjoone tema loomingusse; (2) laialdaselt ringlevates ja näivalt sõltumatutes *tintinnabuli*'t tõlgendavates narratiivides muutus Pärdi *émigré* staatus kui selline keskseks; (3) ahvatlev on jutustada *tintinnabuli*'st kui paralleelselt kulgenud muusikalise ja sotsiaalse vabadusotsingu kulminatsioonist. Leian, et Eestis on seda teemat käsitletud üldiselt teisiti, vaadeldes Pärdi muusikalist identiteeti mitmekümne aasta vältel konstrueeritud perspektiivis, mistõttu on suhteliselt kerge märgata järjepidevust 1976. aastale eelnenud ja järgnenud teoste vahel. See on eriti ilmne, kui mõistet "range" seostatakse nii *tintinnabuli* kui Pärdi dodekafooniliste aastatega.

Artikli neljas osa analüüsib küsimust, kas *tintinnabuli*'t on otstarbekas ja võimalik mõista "eestilikuna". Püüded jutustada heliloojast eesti [rahvusliku] muusikaloo raamistikus olid toonud kaasa vaidlusi märksa varem kui 1976 või 1980, mistõttu annangi lühikese ülevaate mõnedest sellealastest raskustest ja murdejoontest. Pärdi lahkumine kasvatas neid probleeme veelgi, kuna emigratsiooni tulemuseks oli tema muusikat ümbritseva ametliku diskursuse täielik katkestamine. Väljarännanu staatus kujundas oluliselt tema hilisemat rehabiliteerimist, mille astmed olid seotud kiirelt muutuvate riiklike ja kultuuriliste narratiividega: perestroika, Eesti taasiseseisvumine ja lõpuks Pärdi tagasipöördumine kodumaale. Kuna *tintinnabuli* muutus Pärdi eemaloleku ajal palju, siis leian, et emigreerumise üks tähtsamaid mõjusid on, et stiil, millega teda enim samastatakse ja mille tõttu tunnustatakse, on ühtlasi suurim väljakutse tema kui rahvusliku helilooja staatusele. Vaatlen kestvaid pingutusi ning mitmesuguseid püüdlusi, mis on tei-

nud Pärdi re-integratsiooni Eesti muusikaellu väga edukaks. Kevin Karnes'i ideed järgides soovitan artikli lõpetuseks perspektiivi, milles nii Pärdi kui ka tema eestilikkust käsitatakse uue post-ajaloolise Euroopa sümbolitena teekonnal, mis parandab vana sajandi massitrauma (Karnes 2017: 9). Lühike kokkuvõte toob artikli tagasi selle kontseptuaalse lähtekohani – teekonnani läbi Bresti, mida Pärdi pere jagas Siitaniga.

Tõlkinud Anu Kõlar